

3. Яцик А. В. Водогосподарська екологія. — К.: Генеза, 2003—2004. — 1960 с.

4. Водные ресурсы УССР: проблемы и перспективы / В. Л. Максимчук, А. Б. Кордош, Т. С. Николаенко и др. — К.: АН УССР, 1988. — 153 с.

5. Статистичний щорічник України за 2009 рік. — К.: Державний комітет статистики України, 2010. — 567 с.

6. Інформаційний бюлетень про якісний стан поверхневих вод в Україні за 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документу :

<http://www.ecobank.org.ua/GovSystem/EnvironmentState/Reviews/Page/s/def.aspx>.

7. Закон України «Про загальнодержавну програму розвитку водного господарства України» № 2988-III від 17.01.2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документу

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2988-14>.

8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до документу :

<http://www.auc.rql.net.ua/uk/napr-d/zakon/zbirnik/92.html>.

Стаття подана до редакції 19.10.2011

УДК 338.439.02:005.934:332.122

Н. Й. Басюркіна, канд. екон. наук, доц., докторант,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України

КОНЦЕПЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлено теоретичні засади формування концепції забезпечення продовольчої безпеки регіонів, проаналізовано стан продовольчої безпеки і місце Одеської області в економіці України. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку АПК Одеського регіону з урахуванням глобалізаційних загроз, регіональних ризиків продовольчої безпеки, вітчизняного і іноземного досвіду державної підтримки АПК.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: продовольча безпека, забезпечення населення харчовими продуктами, регіональний розвиток агропромислового комплексу.

АННОТАЦИЯ. В статье освещены теоретические основы формирования концепции обеспечения продовольственной безопасности регионов, проанализировано состояние продовольственной безопасности и место Одесской области в экономике Украины.

Обоснованы стратегические направления развития АПК Одесского региона с учетом угроз глобализации, региональных рисков продовольственной безопасности, отечественного и иностранного опыта государственной поддержки АПК.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: продовольственная безопасность, обеспеченность населения продуктами питания, региональное развитие агропромышленного комплекса.

ANNOTATION: Theoretical bases of conception forming of regions food security providing are lighted up in the article, the state of food security and place of the Odessa area in the economy of Ukraine are analysed. Strategic directions of development of agroindustrial complex of the Odessa region are reasonable taking into account the threats of globalization, regional risks of food security, home and foreign experience of state support of АПК.

KEYWORDS: food security, provision of population foodstuffs, regional development of agroindustrial complex.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Сьогодні проблема продовольчої безпеки вийшла за межі бідних країн, які розвиваються, і набула світового значення. В Україні проблема продовольчої безпеки існує приблизно з середини 90-х років двадцятого століття. Продовольча безпека України виступає як умова національної безпеки держави з притаманними їй кількісним, якісним і соціальним аспектами. Економісти, вчені, політики вже відкрито говорять про продовольчу залежність країни за багатьма видами продуктів харчування. На відміну від інших розвинутих і пострадянських країн, в Україні не прийнято закон про продовольчу безпеку. Тільки в 2011 р. сформовано доктрину продовольчої безпеки України. Але на регіональному рівні потрібно більш ретельно підійти до цієї проблеми, намітити концептуальні напрями розвитку АПК регіонів України, спрогнозувати основні цільові показники в сільському господарстві, харчовій і переробній промисловості і в соціальній сфері для досягнення продовольчої безпеки регіону. Регіональний рівень керівництва сьогодні є відповідальним за стабільне продовольче забезпечення населення регіону і його соціальний розвиток. Тому для регіональних органів влади і управління набула актуальності задача розробки концепція забезпечення продовольчої безпеки регіону.

Аналіз останніх публікацій, на які покликається автор. Суттєвий вклад до аналізу загальних проблем продовольчої безпеки і стабілізації агропродовольчого сектору внесли дослідження таких учених, як І. І. Лукінов, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук,

М. А. Хвесик, А. С. Лисецький, П. П. Борщевский, Л. В. Дейнеко, О. М. Царенко, В. А. Іл'яшенко, М. Й. Хорунжий, М. В. Калиничик та ін. Останні роки особливе непокоєння викликають питання продовольчо-екологічної безпеки, що знайшло відображення в роботах О.М. Алімова, А. І. Даніленко, Б. В. Буркинського, Н. Г. Ковальової, Л. Є. Купинець.

За останні роки з проблеми продовольчої безпеки опубліковано праці відомих російських і білоруських учених, у тому числі: І. Ушачьова, А. Алтухова, В. Маслакова, О. Борисенко, А. Гордєєва, О. Жоголевої, В. Коровкіна, В. Милосердова, В. Назаренко, О. Серової, Ю. Хромова, В. Гусакова, З. Іл'їної та багатьох інших. Серед зарубіжних дослідників, у роботах яких розкрито проблеми продовольчої безпеки, можна виділити Д. Антле, А. Сіна, М. Трейсі, П. Самуельсона, Ф. Хайєка, Е. Енгеля та ін.

Формулювання мети (постановка завдання). Метою статті є створення концепції забезпечення продовольчої безпеки і формулювання пріоритетних напрямів розвитку АПК Одеського регіону.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація економічних процесів, вступ України до СОТ в умовах практичної відсутності ефективної державної системи підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції формують зовнішні загрози продовольчої безпеки. Незавершеність інституціональних перетворень, низький рівень розвитку технологічної структури агропромислового виробництва, зростаюча диференціація доходів населення є серйозними внутрішніми загрозами продовольчої безпеки країни [1—10].

Формування ефективної системи продовольчої безпеки країни, її окремих регіонів, потребує об'єктивної наукової оцінки мінливої ситуації, розробки адекватної стратегії подальших економічних перетворень в аграрній сфері, вдосконалення механізму управління.

У середньостроковій перспективі загальносвітові тенденції розвитку аграрного сектору формують множини ризиків, які вплинуть на динаміку аграрного сектору і соціально-економічний розвиток країни в цілому [11].

Для формування концепції забезпечення продовольчої безпеки без врахування повторень власних і прорахунків інших країн, які пройшли етапи реформування АПК, проаналізовано історичний і прогнозований бажаний результати розвитку даного питання (табл. 1) і негативні тенденції, які призвели до розукрупнення сільськогосподарського виробництва, кризи в АПК і загрози продовольчої безпеки [11; 12].

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Етапи	Завдання	Загрози	Результат
1992— 2000 рр.	Проведення реформування АПК, розукрупнення виробництва	Руйнування вітчизняного сільського господарства, знищення агропромислового потенціалу, швидке заповнення ринку імпортною продукцією	Збереження спеціалізації сільського господарства, вдосконалення галузевої структури, координація діяльності господарських суб'єктів, кооперація, інтеграція
2001— 2009 рр.	Завершення реформування АПК	«Сірий» імпорт (у результаті стримування цін, росту споживання); дешевизна і низька якість імпортної продукції; глобалізація світової економіки; використання біопалива; відсутність стимулів у населення займатись сільським господарством	Укріплення матеріально-технічної бази виробництва
2010— 2015 рр.	Стабілізація розвитку АПК		Забезпечення стійкого росту АПК. Збалансованість внутрішнього ринку, впровадження інновацій

Особливе місце в структурі управління забезпеченням продовольчої безпеки в Україні займає аспект безпеки харчування [13, с. 4], який охоплює питання якості продовольства і продовольчої сировини і потребує окремого державного регулювання.

На підставі порівняльного аналізу зарубіжного досвіду регулювання агропродовольчого сектору [14, с. 47—89], можна зробити висновки про високий рівень державної підтримки (дотації, субсидування, пряма участь держави) цього сектору в розвинутих країнах. У цих країнах з середини 1980-х років простежується тенденція росту державної підтримки великотоварного агропромислового виробництва, як гаранта забезпечення продовольчої безпеки, поряд з існуванням розвинутого фермерства.

Одеська область відноситься до промислово-аграрних регіонів. Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України показала, що в 2010 р. Одеська область зайняла 6-е місце, покращив свої позиції в порівнянні з 2009 р. на 9 пунктів [15].

Основні завдання, які було вирішено в процесі формування концепції забезпечення продовольчої безпеки регіону, — подолання диспаритету цін і створення умов адекватних стійкому і ефективному веденню сільського господарства як основи розвитку АПК промислово-аграрних регіонів; усунення диспропорцій і створення раціональної структури АПК промислово-аграрних ре-

гіонів; забезпечення безумовного пріоритету споживача і його соціального захисту; чітке і стабільне функціонування продовольчого ланцюга регіону; розвиток міжрегіональних продовольчих зв'язків; забезпечення політики протекціонізму відносно вітчизняних товаровиробників продовольства.

Основні показники розвитку АПК Одеської області показали позитивну тенденцію на протязі 2010 р. В області прийнято і діє 49 регіональних цільових програм, з яких тільки «Зерно Одещини» (2011—2015 рр.) і «Тваринництво Одещини» (2010—2011) безпосередньо відносяться до сфери АПК.

Серед основних проблем, які впливають на економічний розвиток Одеської області і загрожують продовольчій безпеці, можна виділити такі: обмежений доступ та висока вартість кредитних ресурсів; залежність підприємств області від кон'юнктури зовнішніх ринків; недостатнє фінансування цільових регіональних та державних програм; неналежне оформлення трудових відносин та виплата «конвертованих» заробітних плат; значний дисбаланс між попитом та пропозиціями на ринку праці, наявність тіншової зайнятості; недостатня енергоефективність і високий рівень енергозатрат галузей економіки; застарілий стан транспортної інфраструктури; недостатнє ресурсне забезпечення агропромислового комплексу; кризовий стан житлово-комунального господарства області та необхідність проведення реформування галузі; недостатність та відсутність надійного водопостачання населених пунктів області якісною питною водою; нераціональне використання земельних ресурсів та неефективне використання земель сільськогосподарського призначення; складний стан техногенно-екологічної безпеки на території області; невирішеність соціальних проблем села — безробіття, трудова міграція, занепад соціальної інфраструктури; не подолано диспропорції соціально-економічного розвитку міст та районів області.

Стабілізація в аграрній сфері сама по собі не може статися. Сільське господарство здатне відродитись тільки при державній підтримці, яка повинна стати центром усіх заходів, які приймаються по виводу з кризи.

Цей підхід доцільно застосовувати і в українській практиці, чітко розмежував адміністрування, державну допомогу і державну підтримку, що актуально з позицій розподілу бюджетних коштів на ці цілі.

В Україні, зокрема, в Одеській області, відбувається реструктуризація бізнесу великотоварних сільськогосподарських підприємств, які складають основу української сільської економіки в

переважаючій частині регіонів. Основними завданнями тут є фінансове оздоровлення і реформування неплатоспроможних господарств, для вирішення яких є правова база.

В існуючих умовах держава повинна реалізовувати регулюючу функцію, що виражається в наданні різних пільг, преференцій, звільнень від податків, створенні конкурентних умов для сільськогосподарського виробництва (пільгове оподаткування, фінансування комунікацій, пільгове кредитування та ін.). Такий підхід дозволяє не лише активно використати державні ресурси для підтримки сільськогосподарського виробництва, але і сприяє переливанню торгового і промислового капіталу в сільське господарство.

Приватно-державне партнерство припускає використання лізингових і концесійних механізмів у реалізації комерційних і соціальних проектів, фінансування із залученням приватних інвестицій на здійснення заходів цільових програм, програми соціально-економічного розвитку.

На нашу думку приватно-державне партнерство можна розглядати як інституціональний альянс, що є частиною економічного механізму, між державою і великотоварним бізнесом у цілях реалізації стратегічно важливих напрямів діяльності в сільськогосподарських організаціях і об'єднаннях.

У регіоні основною формою державної підтримки є непрямі підтримка. Інструментами реалізації приватно-державного партнерства є гарантії обласного бюджету, заставний фонд державного і муніципального майна області, податкові пільги, облаштування тваринницьких комплексів за рахунок засобів регіонального бюджету. Важливою складовою реалізації програмно-цільового підходу на основі приватно-державного партнерства в Одеській області повинно стати скоординоване управління такими напрямками державної підтримки: розвиток свинарства, розвиток птахівництва, розвиток молочного тваринництва, підтримка комбікормовій промисловості, підтримка зернових компаній. Таким чином, у регіоні буде реалізовано комплексний, ресурсно-продуктовий механізм приватно-державного партнерства, який сприяє росту сільськогосподарського виробництва, і забезпеченню продовольчої безпеки.

Висновки та перспективні напрями досліджень. У результаті дослідження сформульовані основні положення концепції забезпечення продовольчої безпеки Одеського регіону. Необхідно: покращення ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва, поповнення парку зернозбиральної техніки; сприяння розвитку зрошуваного і органічного землеробства; застосу-

вання нових технологій вирощування сільськогосподарських культур і впровадження високопродуктивних сортів рослин; стабілізація і розвиток тваринницького сектору області; сприяння організації і розвитку великотоварних сільськогосподарських підприємств; сприяння укріпленню інтервенційного резерву; розвиток системи пільгового кредитування, дотування і субсидювання АПК; розвиток інфраструктури аграрного ринку (обслуговуючих кооперативів, оптових ринків сільськогосподарської продукції); створення сучасної селекційної бази аграрного виробництва; сприяння розвитку кооперації і інтеграції в області; сприяння розвитку виробництва екологічно чистої продукції АПК.

На основі аналізу проблем галузі, основ забезпечення і загроз продовольчої безпеки сформульовано пріоритетні напрямки розвитку харчової промисловості і сільського господарства Одеської області в 2011 р., які передбачають ріст обсягів виробництва харчової промисловості на 10 %, сільського господарства — на 3 % [18] за рахунок здійснення таких заходів:

Відновлення виробництва цукру на потужностях підприємств цукрової галузі шляхом створення приватного акціонерного товариства на базі ВАТ «Котовський цукровий завод» у рамках державно-приватного партнерства з часткою обласної власності; відновлення діяльності цукрових заводів у Любашівському та Іванівському районах.

Стабільний зовнішній попит на вітчизняну соняшникову олію та закріплення позицій виробників-експортерів продуктів переробки олійних культур у 2011 році передбачає розширення асортименту маргаринів та жирів для харчової, молочної, кондитерської та інших галузей промисловості на ВАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»; забезпечення стабільної динаміки переробки соняшникової сировини та виробництва олії ТОВ «Українська Чорноморська індустрія»; будівництво олійноекстракційного заводу на базі ВАТ «Любашівський елеватор».

У виноробстві передбачено розширення асортименту та випуск нових видів продукції (вина виноградного, шампанських вин, брендів) ЗАТ «Одесавинпром», ароматизованого газованого напою на основі натуральних вин на ПрАТ «Одеський завод шампанських вин», нових видів вин (вермутів, ігристих вин) і горілки ТОВ ПТК «Шабо».

Забезпеченню внутрішнього ринку якісною продукцією соціального значення сприятиме збільшення обсягів виробництва борошна вищого та першого ґатунку ДП «Куліндорівський КХП».

Збільшення виробництва якісних продуктів для внутрішнього ринку за умов використання та нарощування потенціалу виробництва консервно-овочевої продукції, підвищення якості м'ясо-молочної продукції.

Продовжена реалізація інвестиційних проектів (700 млн грн): будівництво племрепродуктору на 200 гол. свиноматок у Болградському районі; будівництво зернопереробного комплексу потужністю 100 т/год. у фермерському господарстві «Агрофірма Бургуджи» Арцизького району; будівництво зерносховища на 100 тис. тонн зерна на рік у м. Арциз; створення свинокомплексу на 18,4 тис. голів у Арцизькому районі; реконструкція молочного комплексу з установкою доїльного залу на 528 голів корів в агрофірмі «Петродолинська» Овідіопольського району; будівництво свинокомплексу на 24 тис. голів у Болградському районі; реконструкція СТОВ «Комінтернівська птахофабрика» на 1800 тис. голів; будівництво свинокомплексу на 27 тис. голів у Тарутинському районі Одеської області.

У частині розбудови інфраструктури аграрного ринку в рамках реалізації проекту «Південноукраїнський регіональний оптовий продовольчий ринок» проводиться відповідна робота щодо утворення мережі гуртових ринків сільськогосподарської продукції на регіональному рівні, зокрема на території Овідіопольського району області.

З метою забезпечення життєздатності сільського господарства, підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки країни необхідно продовжувати роботу щодо виконання Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р.

Проведений аналіз свідчить, що в Україні, і, зокрема, в Одеській області існує проблема продовольчої небезпеки. На основі досліджених тенденцій, ризиків, загроз, зарубіжного досвіду ведення аграрного виробництва, можна зробити висновок про те, що забезпечити стійкий розвиток економіки і забезпечення продовольчої безпеки є неможливим без системи і механізму державної підтримки, розвитку кооперації і інтеграції в АПК, відродження великотоварного виробництва в нових формах.

Література

1. *Лукінов І. І.* Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / *І. І. Лукінов* // Економіка АПК. — 2001. — № 4. — С. 33.

2. *Саблук П.Т.* Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в XXI ст. / П.Т. Саблук // *Економіка України*. — 2002. — № 5 (478). — С. 54 — 61.

3. *Власов В.І.* Глобальна продовольча проблема / В.І. Власов. — К.: Знання, 2001. — 506 с.

4. *Юрчишин В.В.* Соціально-економічні проблеми розвитку аграрних відносин / В.В. Юрчишин // *Економіка АПК*. — 1999. — № 1. — С. 32—36.

5. *Хвесик М. А., Лисецький А. С.* Продовольча безпека України / М. А. Хвесик, А.С. Лисецький. — К.: РВПС України НАН України, 2008. — 159 с.

6. *Алтухов А. И.* Национальная продовольственная безопасность: проблемы и пути их решения / А. И. Алтухов. — М.: Издательство ФГУП «ВО Минсельхоз России», 2006. — С. 4.

7. *Ушачев И. Г.* Развитие аграрной реформы и обеспечение продовольственной безопасности России / И.Г. Ушачев // *Круглый стол по вопросам продовольственной и аграрной политики*. — 1996. — № 1. — С. 19.

8. *Гойчук О. І.* Продовольча безпека. Монографія / О. І. Гойчук. — Житомир: Полісся, 2004. — 228 с.

9. *Ковальчук С. Я., Купінець Л. Є.* Аграрні відносини в регіональних економічних системах / С.Я. Ковальчук, Л.Є. Купінець. — Одеса: ІП-РЕЕЕД НАН України, 2010. — 212 с.

10. Глобальна продовольча безпека: монографія / О.Г. Білорус, М.В. Зубець, П.Т. Саблук, В.І. Власов; Ін-т світової економіки і міжнародних відносин НАН України, ННЦ «Ін-т аграр. економіки» УААН. — К.: ІАЕ УААН, 2009. — 486 с.

11. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України. Аналітична записка. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/401/> Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України

12. *Лукінов І.І.* Причини труднощів у здійсненні агропродовольчого курсу реформ / І.І. Лукінов; Вибрані праці у 2-х книгах. Книга перша. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 816 с.

13. *Буркинский Б. В., Ковалёва Н. Г.* Экологизация политики регионального развития / Б. В. Буркинский, Н. Г. Ковалёва. — Одесса: ИП-РЭЭИ НАН Украины, 2002. — 328 с.

14. *Запорожець А. М.* Аграрне право зарубіжних країн / А.М. Запорожець. — Харків: Фірма «Конум», 2005. — 230 с.

15. Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів України за 2010 рік. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://www.kmu.gov.ua/>. Секретаріат Кабінету міністрів України. Регіональна політика.

16. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2011 рік. Додаток до рішення обласної ради від 30 грудня 2010 року № 47-VI [Електронний ресурс] — Режим доступу: URL: <http://gue.odessa.gov.ua> Одеська обласна державна адміністрація.

Стаття подана до редакції 03.10.2011